

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті опрацьовано теоретичні підходи розуміння сутності поняття „економічний механізм управління”, визначено його структурні елементи. Окрему увагу приділено особливостям функціонування економічного механізму управління інноваційними процесами підприємств.

Анотация. В статье проработаны теоретические подходы понимания сущности понятия „экономический механизм управления”, определено его структурные элементы. Отдельное внимание уделено особенностям функционирования экономического механизма управления инновационными процессами предприятий.

Summary. Theoretical approaches of understanding of essence of concept "economic mechanism of management" are worked out in the article, its structural elements are determined. The separate attention is paid to features of functioning of economic mechanism of management of innovative processes of enterprises.

Ключові слова: економічний механізм, механізм управління, господарський механізм, економічний механізм управління, інноваційні процеси.

Постановка проблеми. Вирішення проблеми становлення економіки України, активізації інноваційної діяльності, переходу на інноваційну модель розвитку залишаються для нашої країни актуальними в умовах постійних трансформацій форм і методів впливу держави на розвиток національної економіки.

Втілення в життя інноваційної моделі розвитку економіки вимагає дослідження різноманітних об'єктів та явищ як системи, складного і багатофункціонального механізму, що не обмежується відтворенням змін лише у науці, техніці, технології, а поєднують інвестиційну, фінансово-грошово-кредитну політику. Саме існування даних факторів вимагає удосконалення механізму управління інноваційними процесами як на рівні національного господарства, так і на рівні регіонів та їх підприємств.

Без розкриття категорії „економічний механізм управління”, неможливо вирішити проблему забезпечення скоординованого, цілеспрямованого та дієвого керівництво інноваційними процесами держави. У зв'язку цим, практична значимість та актуальність проблеми

визначення поняття „економічний механізм управління” не викликає сумнівів.

Аналіз останніх досліджень. Розуміння цього активізувало діяльність по розробці механізмів інноваційного розвитку підприємств як в наукових дослідженнях, так і на рівні практичної діяльності підприємств. Теоретичним й практичним аспектам інноваційного розвитку на макро- і мікрорівнях присвячені праці таких вчених, як Амосова О. Ю., Астапова Г. В., Коломийчука В. С., Коротича О. Б., Кульмана А. та інших.

Але, як свідчать дослідження наукових джерел і практик господарювання, незважаючи на порівняно широку вживаність терміну „економічний механізм” є недостатньо розробленою, що вимагає додаткових теоретико-практичних досліджень зокрема в аспекті управління інноваційними процесами. У науковій літературі, на наш погляд, досі немає повного і чіткого висвітлення та визначення поняття „економічний механізм управління”.

Постановка завдання. Для розуміння сутності економічного механізму управління інноваційними процесами важливе осмислення понятійного апарату, що передбачає, в першу чергу опрацювання теоретичних підходів до визначення поняття „економічний механізм управління”, що і є метою статті. У відповідності з поставленою метою визначено наступні завдання: здійснити аналіз поглядів науковців на трактування поняття „економічний механізм управління”, визначити його основні елементи, а також дослідити особливості функціонування економічного механізму управління інноваційними процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін „механізм” досить часто використовується у різних сферах життєдіяльності. Це і „механізми державного управління”, „механізми державного регулювання”, „організаційно-економічні механізми”, „політичні механізми”, „ринкові механізми”, „економічні механізми”, а також

механізми, які стосуються конкретних сфер життєдіяльності. Враховуючи це, не можна не погодитись з висловлюванням французького вченого Анрі Кульмана, який наголошував на існуванні величезного числа механізмів, які на його думку, являють собою систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [11, с.13-14].

Поняття „господарський механізм” та „економічний механізм”, можна віднести до складних економічних категорій процесу управління, які відповідають дії об'єктивних економічних законів. В роботах різних вчених спостерігається деяка розбіжність в тлумаченні і змістовному наповненні цих понять і в переліку їх складових.

Варто зазначити, що структура господарського механізму включає сукупність окремих механізмів. Оскільки фактори управління можуть мати економічну, соціальну, організаційну і правову природу, зазначений механізм управління повинен формулюватися як система економічних, мотиваційних, організаційних і правових механізмів [13, с. 85]. У той же час варто констатувати, що в період функціонування планової економіки фінансовий механізм не розглядався окремо, тому що в економічній системі того часу фінансові відносини діяли дуже обмежено. Однак категорія фінансового механізму потребує нового перегляду з переходом економіки на ринкові умови та виділення в окремий елемент господарського механізму. Таким чином, структуру господарського механізму можна розглядати як сукупність механізмів, в основі яких лежать визначені методи управління. Потрібно відзначити, що найбільше значення для забезпечення ефективного господарювання має економічний аспект. Тому його варто виділити як головну ланку в складі господарського механізму підприємства.

Вперше у науковий обіг поняття „економічні механізми” увів французький вчений Шарль Ріст і запропонував власну концепцію дослідження економічних механізмів, хоч і не зробив чіткого розмежування між економічними механізмами та інститутами, в межах яких реалізується дія механізмів [13].

Для розкриття сутності економічного механізму управління підприємством доцільно розглянути трактування поняття „механізм управління” . Механізм управління – складна управлінська категорія. Аналіз літератури стосовно трактування цього терміну різними авторами подано у табл. 1.

Зміст поняття „механізм управління”

№ п/п	Автор, джерело	Визначення
1	О. Амосов [1]	На регіональному рівні механізм управління – це сукупність форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на реформування та функціонування економічних суб’єктів у всіх сегментах і ланках господарства району
2	Г. Астапова [2]	Механізм управління – це система елементів організаційно-економічного впливу на процес управління
3	І. Булеєв [4]	Механізм управління – це сукупність форм, методів та інструментів управління
4	П. Єгоров, Ю. Лисенко [12]	Механізм управління – це система формування цілей і стимулів, які дають змогу перетворити у процесі трудової діяльності рух матеріальних та духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва і його остаточних результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів.
5	О. Єрьоменко-Григоренко [7]	Механізм управління є системою технологічного, економічного, організаційного і соціального блоків, які включають їх елементи Механізм управління - це спосіб організації управління суспільними справами, за якого взаємопов'язані методи, засоби і принципи, що зрештою і забезпечує ефективну реалізацію цілей управління
6	О. Коротич [10]	Механізм управління – це насамперед сукупність взаємопов'язаних методів управління
7.	Г. Одінцева [6]	Механізм управління – це засіб вирішення суперечностей явища чи процесу, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй методів управління та спрямовані на досягнення мети

З точки зору загальноекономічних підходів, механізм управління визначається як відповідний певній організаційно-правовій формі спосіб організації управління бізнесом з притаманними йому формами, методами,

інструментами та засобами. Змістовна характеристика механізму управління залежить від рівня його пізнання та врахування специфічних особливостей його формування та розвитку з урахуванням задач, на вирішення яких він орієнтований [14, с.49].

Викладений вище аналіз сутності і призначення економічного механізму і розкриття поняття „механізм управління” дозволяє сформулювати поняття категорії економічного механізму управління підприємством у наступному вигляді. Економічний механізм управління підприємством – це основна складова частина господарського механізму, що включає сукупність економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється управління економічними процесами і відносинами з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства (рис. 1).

Рис.2. Структура економічного механізму управління

Яким же чином повинен діяти даний механізм при управлінні інноваційними процесами підприємства. Насамперед, економічна база повинна бути такою, щоб стимулювати інноваційний процес на всіх його стадіях: від зародження нової ідеї до її реалізації в нову техніку, технологію та використання в процесі відтворення.

Ціноутворення на нову техніку повинно бути орієнтоване на вирішення трьох завдань: компенсації підвищених витрат виробника нової техніки; фіксації в ціні частки ефекту, яка підлягає перерозподілу між всіма учасниками науково-виробничого циклу; здешевленню одиниці ефекту для споживача нової техніки з урахуванням сфери її застосування. Крім того, при ціноутворенні на нову техніку потрібно орієнтуватися на рівень попиту та пропозиції. Завищення цін на нову техніку уповільнює її застосування, а зниження – обмежує виробництво. Заміна застарілого виробу кращим за якістю потребує встановлення нижчої та вищої меж ціни, перша із яких гарантує збереження попередньої рентабельності виробнику, а друга – споживачу нової техніки. Ціни на вироби параметричного ряду, які здатні задовольнити ту ж потребу, встановлюються за допомогою надбавок і знижок. Заохочувальні надбавки (знижки) до оптових цін реалізують диференційний науково-технологічний прибуток (збиток), який отримують підприємства, які виробляють і застосовують нову (застарілу) техніку.

Держава повинна стимулювати інноваційний тип відтворення на підприємствах і в корпораціях не лише економічно обґрунтованою ціною, але й забезпеченням замовлення матеріальних ресурсів з централізованих закупок своїх запасів і резервних фондів на регіональному рівні.

Виробничі підприємства, тим більше інноваційні, виключені зі сфери інтересів комерційних фінансових установ. Їх становище посилюється загальним курсом Національного банку України (НБУ) щодо кредитної політики виробничих підприємств. Введені обмеження комерційним

банкам на пріоритет їх кредитів, діє висока недиференційована ставка комерційним банкам по кредитах НБУ. У цих умовах вони зацікавлені в максимальній оборотності своїх коштів. У зв'язку з цим виробничі підприємства отримують кредити на вельми короткі строки під високі відсотки. Вони, таким чином, позбавлені можливості отримання довгострокових кредитів від комерційних банків. За таких умов підприємствам брати кредити економічно не вигідно. Як відомо, у ринкових умовах підприємці припиняють інвестування при збігу грошової ставки (норми відсотка на ринку позикових капіталів) з натуральною відсотковою ставкою (мірою прибутковості на вкладений капітал). Необхідний механізм перетворення короткострокового грошового капіталу в довгостроковий. Потрібна цілеспрямована політика по створенню механізму, коригуванню законодавчих актів по кредитуванню, які б зіграли роль первісного імпульсу в ланці ініціювання підприємців на інноваційне відтворення.

Важливішим економічним механізмом стимулювання інноваційного відтворення може бути стимулююча система оподаткування. Інноваційні формування будь-якого розміру можуть мати привілеї в оподаткуванні не менш широкого кола, ніж малі підприємства. Ці пільги повинні стимулювати інноваційне відтворення на підприємствах усіх організаційно-правових форм власності й господарювання; інвесторів (включаючи іноземних) інноваційного процесу; державні інноваційні програми; підвищення якості інноваційної продукції та технологій шляхом зниження ставок податку при досягненні відповідних нормативів тощо.

Інноваційні підприємства та організації також повинні стимулюватися за допомогою ефективної амортизаційної політики. Амортизаційний фонд при інноваційному відтворенні виступає фінансовим джерелом не лише відновлення, але й розширення основних

фондів. В останні роки амортизація не виконує цих функцій через знижену оцінку основних фондів, низькі норми амортизації.

Необхідна розробка правового нормативного акту, у якому знайшли б відображення вимоги економічних законів ринкового господарювання, мотиваційний механізм стимулювання інноваційного процесу, враховуючи гіперінфляційний фактор.

Економічний механізм управління повинен бути орієнтований на фінансування, матеріальне і трудове забезпечення новизни у сфері виробництва засобів виробництва, споживчих виробів, організації праці, маркетингового обслуговування. У стратегії інновацій, яка базується на розвитку новизни в технології та виробленому продукті, даний механізм важливо підпорядкувати зниженню витрат виробництва, випередженню у динаміці цього зниження своїх конкурентів. У той же час повинна витримуватися лінія по заміні асортименту і підвищенню якості виробів

Однак економічний механізм управління розробляється і реалізується відповідно до вимог економічних законів, які відбивають об'єктивно існуючі, постійні, повторювані причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів у сфері виробництва, розподілу і обігу (обміну) матеріальних благ і послуг. Саме при правильному та раціональному використанні всіх складових економічного механізму управління та врахування впливів економічних законів можливо забезпечити досягнення основних цілей діяльності підприємства.

Висновки. Дослідивши генезис економічної думки, вважаємо, що економічний механізм управління підприємством – це основна складова частина господарського механізму, що включає сукупність економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється управління економічними процесами і відносинами з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності підприємства.

Здійснивши аналіз назв і складових, покладених різними вченими в поняття економічної механізм, більшість вважає, що є різні механізми і кожний з них або певний їх різновид має термінологічно виділятися поміж інших. Тому доцільно було б розробити типологію механізмів в економіці, позначивши їх класи, типи і види відповідними термінами.

Дослідженням встановлено, що формування та функціонування економічного механізму управління підприємством залежить від зв'язку його основних складових: економічних методів і важелів, інформаційного і нормативно-правового забезпечення, та дотримання відповідних принципів, зокрема, комплексного характеру формування управлінських рішень, високого динамізму управління, орієнтованості на стратегічні цілі розвитку підприємства, варіативності підходів до розробки окремих управлінських рішень.

Перспективи подальших досліджень. Безумовно, у питаннях розробки і впровадження економічного механізму управління, відповідного інструментарію існує велика кількість проблем як теоретичного, так і практичного характеру, над вирішенням яких необхідно продовжувати роботу.

Все це вказує на відсутність чіткого, однозначного визначення змісту економічного механізму управління та його складових елементів. Розгляд, аналіз та вдосконалення економічного механізму управління підприємством необхідні для подальшого використання в практичній діяльності будь-якого підприємства, тому заслуговують більш детального вивчення.

Список використаних джерел

1. Амосов О. Ю. Перетворення механізмів державного регулювання економічного розвитку/ О. Ю. Амосов // Державне управління та місцеве самоврядування: Збірник наукових праць: У 2 ч. / За заг. ред. Г. І. Мостового, Г. С. Одінцової. – Харків: ХарРІДУ УАДУ, 2001. – Вип. 2. – С. 10 – 16.

2. Астапова Г. В. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины / Астапова Г. В., Астапова Е. А., Лойко Д. П. – Донецк, 2001. – С. 279.
3. Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм забезпечення ефективного функціонування підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. екон. наук: спец. 08.06.01. „Економіка, організація і управління підприємствами” / Н. Ю. Брюховецька. – Донецьк, 2002. – 25 с.
4. Булеев И. П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов / И. П. Булеев – Донецк: ИЕП НАН Украины, 1993. – С. 32 – 34.
5. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посібник / За заг. ред. Нижник Н. Р., Олуйка В. М. – Л.: Вид-во Національного університету „Львівська політехніка”, 2002. – 352 с.
6. Державне управління і менеджмент: Навчальний посібник у таблицях і схемах / Г. С. Одинцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. С. Одинцової. – Харків: ХарРІДУ УАДУ, 2002. – 492 с.
7. Еременко-Григоренко О. А. Организационно-экономический механизм управления хозяйственной деятельностью предприятия: дис. канд. экон. наук: 08.06.01. / О. А. Еременко-Григоренко – Донецк, 1999. – 155 с.
8. Желюк Т. Економічний механізм забезпечення інноваційної моделі розвитку / Т. Желюк // Світ фінансів. – 2009. – №1. – С.56-67.
9. Коломийчук В. С. Соціально-економічні механізми управління адміністративним районом в системі регіонального розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня дор. екон. наук: 08.10.01 „Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка” / В. С. Коломийчук – Львів, 2000. – 50 с.
10. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком України: [монографія] / О. Б. Коротич – Харків: Видавництво ХарРІДУ НАДУ „Магістр”, 2006. – 220 с.
11. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман [пер. с франц. Н. И.Хрусталева]. – М.: Прогресс; Универс, 1993. – 192 с.
12. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 2001. – №1. – С. 86- 87.
13. Механізми ринкового господарювання: галузеві особливості: монографія / [Гуменюк В.Я., Король Б.О., Костюкевич Р.М., Мазур Н.О., та ін.]. – Рівне : НУВГП, 2005. – 281 с.
14. Одинцова Г.С. Механизм управления предприятием: понятие и содержание / Г. С. Одинцова // Економіка розвитку. – 2005. – №4(36). – С.48-50.